

מתוך פנקס קובל. תרגום מיידיש: בני גבירצמן

משה בעבטשוק (פולין) הנספים הקדושים בבית הכנסת הגדול

מה שעשו הגרמנים ליהודי קובל בבית הכנסת הגדול; על
היודנראט הקובלאי והמשטרה היהודית

תיאור של עד ראייה*

בעת החיסול השני, היינו אני ואמי ע"ה (עליה השלום) מחוץ לגטו. אבל אחרי שלושה עשר ימי נדודים בין מכרים אוקראינים, הסגיר אותנו אחד, רוצח, לידי הרוצחים וב-1 בספטמבר 1942 הביאו אותנו לבית הכנסת הגדול, בו כינסו את כל היהודים שנתפסו אחרי שהתחבאו. הביאו אותנו לבית הכנסת בשעה 5 לפנות בוקר. לא מצאנו שם איש, כי קודם לכן, ב-31 באוגוסט בשעה 1900 לקחו הרוצחים הגרמנים את כל היהודים שהוחזקו בבית הכנסת, הוציאו אותם והרגו אותם.

במהלך שעה החלו להביא קרבנות חדשים. מהראשונים שהביאו נשאר לי בזכרון **וואלף גאניק** עם משפחתו, שהתחבאו בבית העלמין הישן וחוליגאנים אוקראינים הסגירו אותם. כשהביאו קרבנות חדשים לבית הכנסת, הפשיטו אותם, הן גברים והן נשים, לחלוטין. הם ניצבו עירומים כביום היוולדם. לקחו מהם את כל חפצי הערך שמצאו, ואחרי כן היכו אותם מכות רצח. אנשים רבים גועו מהמהלומות ומתו בו במקום, בבית הכנסת. במשך יומיים אספו לבית הכנסת שלוש מאות נפשות. כולם שכבו או ישבו על הרצפה. לא נתנו מאומה לאכול, וגם לא התירו לאיש לצאת לצרכיו. כל אחד עשה את צרכיו במקום שבו הוא נמצא.

היו אלה ימים חמים והרבה זבובים, יתושים וחרקים אחרים עטו עלינו והמצב היה קשה מנשוא. אנשים היו חסרי ישע והמומים. ישבו ורק בכו. גברים התפללו וידו, בהמתנים למוות. פניתי לקבוצת גברים בהצעה, שננסה להתקומם. אולי כך נוכל להציל את עצמנו (מצאתי ליטר בנזין ורציתי לעשות בו משהו...), אבל איש לא שם לב לדברי והצעתני לא זכתה לתמיכה. המצב היה איום. כל רגע הגיעו מועמדים חדשים להוצאה להורג. כולם היו בדיכאון קשה, בגלל העינויים, הפצעים, הרעב, הלכלוך ומותם של הורים וילדים. האנשים נראו נורא. רובם היו פסיביים למצבם האומלל. הם איבדו את הביטחון וממש המתינו למותם.

ביום השלישי חרתו כל היהודים בבית הכנסת את שמותיהם על הקירות כמצבה וכזכרון לכך שהיום הם ימותו בידי הרוצחים הגרמנים. בשפות שונות ובצורות שונות כתבו יהודי קובל האומללים את שמותיהם על הקירות ותוך כדי כך תלשו את שיער ראשם.

כל ארבעת קירות בית הכנסת היו מכוסים בכתובות שנכתבו בדם הקרבנות. בבית הכנסת פגשתי בגדים ותצלומים של אנשים שניספו כמה ימים קודם לכן. מצאתי את מכנסיו של אבי ע"ה, ושמלה של אחותי, **ביילע** ע"ה. מצאתי גם תמונות של דודי, **יעקב בעבטשוק** (חתנו של **אברהם אליעזר ברוינשטיין**) ומשפחתו (תצלומים שאני שומר אצלי כמזכרת היחידה ממשפחתי). נחרתה בזכרוני גם התמונה המזעזעת שהתרחשה כאשר מפקד המשטרה הגרמנית מאנטעל השליך לבית הכנסת מרחוק כיכר לחם, שתי עגבניות ושני בצלים. כל היהודים בבית הכנסת הסתערו על הרצפה כדי לחטוף את הלחם. איש מאיתנו לא יכול היה לבצוע את הלחם, עד כדי כך הוא היה יבש. וכאשר שברנו את הלחם לאחר קשיים רבים, לא יכלו לאכול אותו כלל, כי הוא היה רקוב כולו מבפנים. אני כותב על אפיזודה מזעזעת זו, כי היה נורא לראות תמונה זאת.

החלטתי לקפוץ החוצה בעד חלון, ושיהיה מה שיהיה. לפני שקפצתי מהחלון, נמלט חבר שלי, **יעקב צוקער**, אבל הרוצחים לכדו אותו והיכו אותו עד מוות. לי שיחק המזל, כי ברגע שבו קפצתי מהחלון, נכנס השוטר לאחד הבתים כדי להחליף את בגדיו לפני שיוחלף במשמרתו.

ירו אחרי בחשיכה, אבל התעוזה שלי הצליחה ועלה בידי להימלט ליער. לאחר טילטולים ונדודים ארוכים (שתיאורם היה לוקח זמן רב), ניצלתי.

האוקראיני איליושעק פ. אוודיעוויטש (משמאל), שהחביא את משה בעבטשוק
ובערל מארדער במשך 22 חודשים והודות לו הם ניצלו. מימין: משה בעבטשוק.

משה בעבטשוק

עכשיו אענה על מספר שאלות שהצגתם בפני:
 ...לגבי היודנראט בקובל והמשטרה היהודית בקובל אני יכול לקבוע במלוא האחריות, כעד ראיה,
 שהם התנהגו בצורה יוצאת מן הכלל טובה. אינני יכול לומר עליהם, חלילה, כל רעה. להיפך. הם סבלו
 ביחד עם כל היהודים. אותו דבר גם לגבי המשטרה היהודית בקובל. כולם, הן היודנראט והן
 המשטרה היהודית, ניספו ביחד עם כל היהודים בעת החיסול השני, יום שישי, ה-19 באוגוסט 1942 –
 וי אלול ה'תש"ב.
 השוטר היהודי **ערליך** (בנה של **שרה'קע ערליך**) ניספה מידי של מפקד המשטרה מאנטעל (מנטיי),
 כאשר ערליך נאבק איתו וניסה לחנוק את מאנטעל (הדבר התרחש בכלא), אבל מאנטעל גבר עליו
 והשליך את ערליך בעודו בחיים, אל בור בית הכיסא...

לגבי הגטאות? איך היו החיים שם? יקשה מאוד על אחד שלא היה שם, לדמיין לעצמו – ויכתבו על כך
 אשר יכתבו.
 הגטאות היו מוקפים בגדר גבוהה עם תיל דוקרני שנשמרה על ידי שוטרים אוקראיניים. אפשר לתאר
 זאת כמו כלא, בהבדל אחד, שבכלא יודעים לפי המשפט, כמה זמן צריך שם לשהות ואחרי כן יוצאים
 לחופשי. אבל בגטו התהלכו מתים חיים, שהמתינו לגזר דין המוות.
 כל אדם בגטו קיבל כ-12 דקגר. (דקאגרם – 10 גרם; כלומר מנה של 120 גרם) לחם ליום. האוכלוסייה
 היתה מדוכאת. גרו שמונה אנשים ויותר בחדר.
 נהגו לירות באנשים מבלי לשאול למה ומדוע. אצלי נחרת במוח מקרה, שבו נסע קאסנער עם עוד
 גרמנים אל שער הגטו וירה בחמישה יהודים, ללא כל סיבה. בין ההרוגים אני זוכר את **קאפעלושניק**,
 יצרן נקניקים.
 לעיתים קרובות היו הגרמנים נכנסים בלילה לגטו, מקימים מהומה ויורים בכמה יהודים. הם עשו
 זאת כדי שאפילו בלילה, לאחר יום של עבודה פיזית קשה, לא יוכלו היהודים לישון בשלווה.
 המצב בגטאות היה נורא – רעב, זוהמה ופחד, משלושת אלה היה ליהודים לרוב.
 יש הרבה לכתוב על איך שיהודי קובל עונו בגטאות, איך אילצו מחנות שלמים של יהודים ללכת
 לעבודה יחפים, על זכוכיות. עשרות יהודים שחזרו מהעבודה לא הגיעו לבתיהם. השליכו אותם למים
 והטביעו אותם. אבל אינני מרגיש את עצמי מוסמך לתאר זאת עשר שנים לאחר מעשה, ובכך אסיים
 את דברי בינתיים.

העתק ממכתב שנשלח מהמכון ההיסטורי בוורשה:

המכון ההיסטורי היהודי
 ורשה

דרך גענ. (גנרל) שויערטשעווסקי מס' 79 (קודם סלאמצקע 5)

ורשה, ה-12 ביוני 1951

ח"ח א. גלאז!

אנו שולחים לכם, לבקשתכם, חומר על קובל, בעת הכיבוש ההיטלריסטי.
 אתם צריכים לשים לב לכך, שזהו חומר ישן מארכיון רינגעלבלום. הרבה שורות אינן קריאות
 ובמקומן מופיעות נקודות.

מנהל המכון ההיסטורי היהודי
 ב. מארק